

ГЛОБАЛЬНА СВІТОВА КРИЗА 2020-2023 РОКІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

С. Ю. СОКОЛЮК, доктор економічних наук

Н. О. БЛЕНДА, доктор філософії

І. І. ЧЕРНЕГА, доктор економічних наук

О. В. ЖАРУН, кандидат економічних наук

М. А. КОРОТЄЄВ, кандидат економічних наук

Р. П. МАЙДАНЮК, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії)

Уманський національний університет садівництва

Статтю присвячено дослідженню періоду найбільшої кризи та найбільшого інфляційного зростання за останні три десятиліття. Особливу увагу в дослідженні приділено визначенню особливостей сучасної кризи, встановленню причини виникнення та розвитку інфляції, а також її впливу на економіку різних країн.

Ключові слова: інфляція, криза, зростання цін, світова економіка

Вступ. Економічні кризи періодично вражають економіку. Можна стверджувати, що скільки існує економіка, стільки існують кризи. Епоха глобалізації накладає відбиток на характер і особливості світових економічних криз, перетворюючи їх на глобальні. Світові кризи, по суті, є невід'ємною складовою і природним наслідком глобалізації.

Інфляція – досить складне явище за своїм проявом та сукупністю факторів, що його викликають. Проявом знецінення грошей є значне зростання цін на товари і тарифів на послуги, створення значного товарного дефіциту, падіння обмінного курсу. Галопуюча інфляція, негативно впливаючи на діяльність підприємницьких структур, становить велику загрозу для виробництва і посилює в суспільстві економічну та соціальну напругу. А тому стабілізація економіки потребує вивчення причин світової кризи для регулювання інфляційних процесів

Методика досліджень. Питання сутності, змісту, причин виникнення криз та інфляції, напрямів боротьби з ними є дуже складними і потребують ґрунтовного дослідження. Незважаючи на значний внесок науковців, питання циклічності криз та інфляційних коливань, визначення їх причин завжди є необхідним, оскільки цей макроекономічний показник постійно враховується при визначенні грошово-фінансової та кредитної політики будь-якої країни.

У дослідженні використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: методи індукції та дедукції, логічний метод (при визначенні сутнісних характеристик світової економічної кризи, дослідженні причин та

наслідків); системний підхід (при визначенні основних каталізуючих впливів економічної кризи та інфляційних процесів); методи аналізу, синтезу та методи графічного аналізу (при дослідженні та узагальненні статистичних даних). Методологія цього дослідження полягає у виявленні причин і наслідків, пов'язаних із зростанням інфляції.

Мета та завдання. У статті на основі наявних статистичних даних зроблено спробу проаналізувати світову економічну кризу останніх років, виокремити, узагальнити та систематизувати основні чинники, причини, наслідки впливу на бізнес.

Результати досліджень. Економічна криза – явище циклічне. Світова економіка вже кілька разів стикалася з сильними економічними потрясіннями та їх наслідками, такими як дефолт, різке збільшення кількості безробітних, інфляція та неконтрольоване зростання цін, банкрутство великої кількості підприємств тощо. У світі періодично виникають економічні кризи. До сьогодні найгіршою з них була «велика депресія», яка почалась у 1929 році в США («чорний четвер» 24 жовтня 1929 р.) внаслідок обвалу фондового ринку і тривала до 1933 року. Її основними причинами визначають перевиробництво товарів і недостатність грошової маси для їх споживання. Як наслідок, падіння національного доходу США та промислового виробництва становило 55 % та 50 % відповідно, при цьому збанкрутували близько 135 тисяч підприємств та 5 тисяч банків [2].

Негативний вплив «великої депресії» також відчули Британія, Франція та Німеччина, де спостерігалось зниження промислового і загального виробництва, банкрутство банків і, як наслідок – масове безробіття.

До 2020 року, світову економічну кризу фіксували в 2008–2009 роках. Її початком слугувала іпотечна криза в США, що виникла внаслідок значного збільшення кількості неплатежів за іпотечними кредитами з високим ризиком.

На початку 2020 року весь світ зіткнувся з новим викликом – пандемією COVID-19, яка спричинила початок нової глобальної кризи, яку посилює вторгнення Росії в Україну у 2022 році.

Варто зазначити, що COVID-19 не можна вважати першоджерелом світової економічної кризи. COVID-19 виступив прискорювачем та посилювачем світової фінансово-економічної кризи. Перші прояви кризи відмічають у лютому-квітні 2020 року під час падіння світового фондового ринку. Пандемія COVID-19 стала серйозним викликом та ударом для світової економіки.

Проте, ще 19 лютого 2020 року фондовий індекс S&P 500, який включає список 500 акціонерних компаній з найбільшим капіталом, досяг рекордного сесійного мінімуму – 3386 і продовжував знецінюватися. 12 березня 2020 року, після оголошення пандемії, фінансові ринки призупинили свою роботу, паніка призвела до різкого падіння курсу, що було найбільшим від 1987 року [10].

Пандемія COVID-19 прискорила світову економічну і соціальну кризу та значно послабила економічне зростання. З поширенням світом пандемії коронавірусу, різко порушилась налагоджена діяльність підприємницьких структур, як наслідок впровадження карантину, соціального дистанціювання та

порушення ланцюгів постачання, що призвело до скорочення зайнятості та зростання безробіття. Проте, якщо на початку пандемії темпи інфляції відчутно скоротилися (до травня 2020 р. взагалі відмічаємо дефляцію), то з 2021 року інфляційні показники встановлювали рекордне зростання [3].

Пандемійна рецесія була унікальною в порівнянні з попередніми спадами, вплив пандемії на економіку був надзвичайно стрімким і потужним. При цьому ковідна криза характеризувалася високою невизначеністю щодо тривалості впливу на економіку. Глобальний характер пандемії неминуче позначився на обсягах виробництва, а основними чинниками галопуючої інфляції стали: зростання цін на енергоресурси та сировину; нестача робочої сили; політика протекціонізму та міграційні обмеження; криза глобальних ланцюгів вартості (ланцюгів постачань).

Зростання цін по різних товарних групах було неоднорідним. Продукти харчування відчутно подорожчали вже на початку карантину, далі темпи зростання цін дещо уповільнилися. Ціни на енергоносії істотно підвищилися з початку 2021 р. Через ефект низької бази вони зросли у порівнянні не лише з пандемійним, а й допандемійним рівнем.

Уповільнення економічного зростання і прискорення інфляції призвели до стагнації світової економіки. Та у 2022 р. ситуація докорінно змінилася і погіршилась через початок війни в Україні та масштабних санкцій проти Росії. З факторів, що посилюють кризу та негативно впливають на діяльність бізнесу, особливої уваги заслуговує криза ланцюгів постачань, оскільки подолання збоїв постачання, налагодження розірваних ланцюжків або формування нових є тривалим процесом і викликаючи глобальні наслідки, загрожує рецесією не тільки країнам, що воюють. Україна і Росія є ключовими постачальниками сировини на світові ринки. Війна в поєднанні з санкціями сприяє значному подорожчанню енергоресурсів, а дослідження доводять, що це найвпливовіший чинник інфляції [5]. Враховуючи, що Україна є одним з ключових експортерів аграрної продукції, то через війну загострилися проблеми з продовольством і відчутно здорожчали зерно та корми. З 2021 року світові ціни на продовольчі товари демонструють зростання до історичного максимуму.

Також проінфляційними наслідками війни для більшості країн є необхідність збільшення видатків на оборонні цілі та підтримку України. Значне навантаження на економіку європейських країн створює і потік біженців.

Впродовж 2021–2023 років інфляція стала найбільшою економічною проблемою, яка змусила політиків та економістів кожної країни шукати шляхи подолання негативної тенденції. Центробанки підвищують облікові ставки, щоб зупинити зростання цін, але такі дії можуть значно послабити світову економіку та спричинити рецесію. Водночас навіть без жорстких монетарних заходів світ може зіткнутися зі стагфляцією – висока вартість сировини сама по собі стримує економічне зростання.

Останніми місяцями США та країни ЄС відзначають ще одну історичну подію – рекордну інфляцію за останні 30–50 років. Значне зростання інфляції спостерігається в країнах з розвиненою економікою. Однак є деякі країни, в яких

гіперінфляція є поточною інфляцією протягом тривалого періоду. Інфляційні лідери позначені червоним кольором на рис. 1. Деякі країни пережили громадянську війну або здійснюють неефективне економічне управління: Аргентина (254 % , порівняння січня 2024 до 2021 року), Ліван (177 %, рівень інфляції зменшився порівняно із 2023 роком у якому становив 192 %), Сирія (150 %), Венесуела (107 %), Туреччина (64,86 %), Судан (63,3 %)[6].

Проте, для більшості країн Європи і світу пік інфляції припадав на вересень-жовтень 2022 року. Зокрема інфляція в Канаді досягла 6,3 %, США – 6,5 % (рекорд за 41 рік), Австралії – 7,3 %, Німеччині – 8,6 % (це максимум. з кінця 1973 р.), ЄС – 11,1 %, Велика Британія – 10,7 %, Польща – 16,6 %, в Україні – 26,6 %. Норвегія, найбільший постачальник нафти і газу в Європі, утримала інфляцію на рівні 5,9 % [6].

Річне зростання цін на енергоносії в євросоні становило в червні 2022 року 41,9 %, спочатку викликане підвищенням цін постачальником (росією), а потім опосередковано через санкції проти нього. За рік у євросоні на 8,9 % подорожчали продукти, продукти харчування, алкоголь і тютюн. Інші товари та послуги подорожчали лише на 3,7 %.

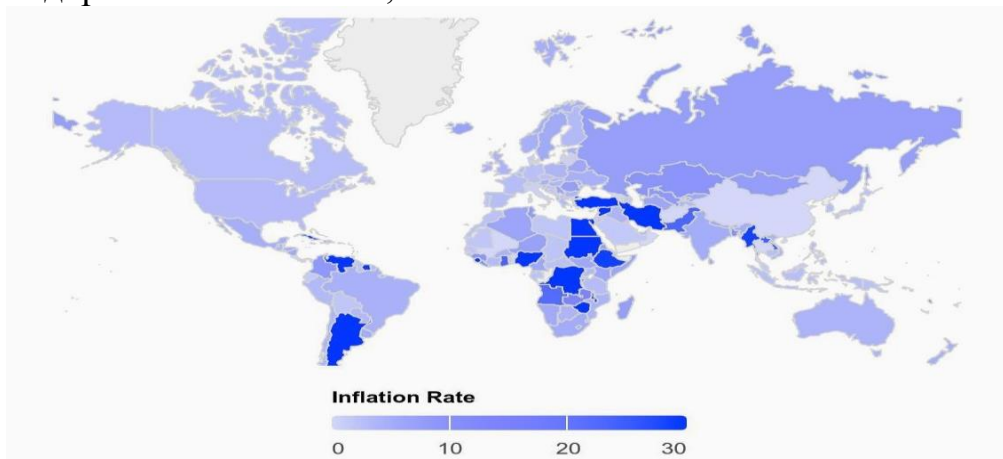

Рис. 1. Інфляція в світі. Зростання споживчих цін на січень 2024 року, %
Примітка: за даними: Inflation Rate/ World. Trading Economics.

Споживчі ціни в Євросоюзі у 2022 році зросли на 11,1 %, а в Євросоні – на 9,2 %, що є абсолютним рекордом за всю історію євро та ведення розрахунків (рис. 2). Висока інфляція зумовлена головним чином зростанням цін на енергоносії, яке склало 41,9 % у річному вимірі після зростання на 39,1 % у травні. Харчові продукти, алкоголь і тютюн подорожчали на 8,9 % проти 7,5 % місяцем раніше, промислові товари – на 4,3 % проти 4,2 %. І лише зростання вартості послуг дещо сповільнилося до 3,4 % з 3,5 % у травні.

Ціни без урахування продуктів харчування та енергоносіїв (базовий індекс CPI) у червні зросли на 3,7 % у річному обчисленні після зростання на 3,8 % у попередньому місяці. Економісти в середньому очікували зростання на 3,9 % [5]. Незважаючи на інфляцію (а точніше завдяки їй), згідно зі звітами Європейського центрального банку, у 2023 році ЄС передбачає значне зростання зарплат, оскільки йому доведеться наздоганяти зростаючу інфляцію.

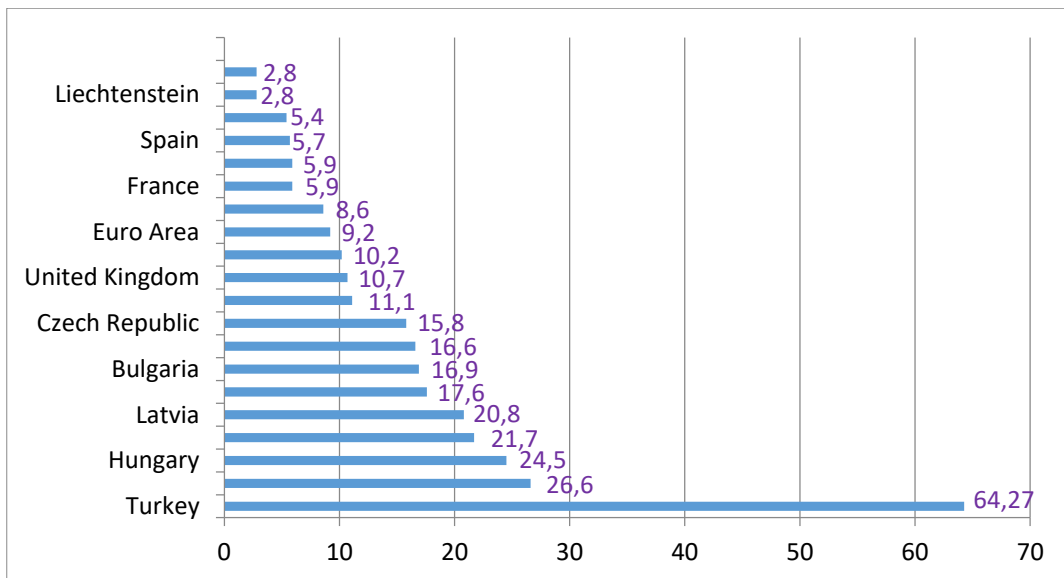

Рис. 2. Рівень інфляції в Європейському Союзі 2022,%

Примітка: за даними: Inflation Rate/ Europe. Trading Economics

У щомісячному звіті Європейського центрального банку зазначається, що «зростання заробітної плати в найближчі квартали, як очікується, буде помітно вищим, ніж попередні показники». ФРС (Федеральна резервна система США) зазначає, що інфляція в США залишається високою, що відображає дисбаланс попиту та пропозиції через пандемію, підвищення цін на енергоносії та більш масштабний ціновий тиск. Війна в Україні підвищує ціни на харчі та пальне, а траєкторія непередбачувана. А споживчий попит залишається високим, підкріплений пандемічними заощадженнями та зборами заробітної плати, які швидко зростають, хоча й недостатньо, щоб повністю компенсувати інфляцію. [11].

Хоча до кінця 2022 року інфляційні дані почали незначно знижуватися майже в усіх країнах, але у світовій економіці спостерігається подальше зниження економічного зростання. Політика, яку проводять центробанки, може тривати і в 2024 році, поки інфляція не досягне цільових значень.

Нинішня криза стала масштабним потрясінням. Ситуація ускладнюється тим, що з негативними наслідками підприємству доведеться боротися самотужки. Бізнес зіткнувся із безпрецедентною ситуацією, враховуючи затяжну глобальну кризу, політичну нестабільність, наслідки пандемії COVID-19 і 2 роки повномасштабної війни. Криза викликана пандемією Covid-19 та поглиблена війною, найбільш суттєво вплинула на малий та середній бізнес, як в Україні, так і в країнах Європи. Відмічається суттєве зниження обсягів продажу, перебої в постачанні та збільшення заборгованості. З метою збереження бізнесу та економії більшість підприємств почали впроваджувати і ширше використовувати цифровізацію бізнес процесів, повністю перейшли або збільшили продажі через Інтернет.

Інфляція та рецесія призводять до зниження споживчого попиту на товари не першої необхідності. Підвищення відсоткових ставок та зростання цін на енергоносії і продукти харчування, призвели до зміни поведінки

споживачів, що відобразилося на значному зменшенні витрат на предмети розкоші. В майбутньому зміна поведінки споживачів відчутно вплине на зміну структури товарного попиту. Дистанціювання суспільства та зменшення доходів призводить до скорочення попиту на подорожі, а використання альтернативних джерел енергії не зменшить попит на нафту та нафтопродукти.

Беручи до уваги минулий досвід, основним завданням грошово-кредитних установ є забезпечення як цінової, так і фінансової підтримки стабільності в цілому [7]. На сучасному етапі розвитку постає питання забезпечення державою відповідних можливостей розкриття та реалізації економічного потенціалу з урахуванням інституційних обмежень для країн з економікою, що розвивається. Для реалізації зазначеного необхідно забезпечити стабільну динаміку прогнозованих низьких показників індексу споживчих цін, що сприятиме розвитку фінансового сектору економіки та утриманню фінансової системи в умовах досить сильної волатильності потоків фінансового капіталу. За результатами проведених досліджень, Рюдігер Дорнбуш та Альберто Джованніні відзначають, що низькі та стабільні темпи інфляції можуть бути досягнуті в країнах з трансформаційною економікою, завдяки сприйнятливій до частих змін фінансовій політиці [9].

Висока інфляція в багатьох країнах зумовлена інфляцією пропозиції (підвищення собівартості виробництва) та інфляцією попиту (завдяки фіскальному стимулюванню під час відновлення ковідної та постковідної пандемії), тому не дивно, що провідні центральні банки світу пішли до циклів підвищення своїх ключових ставок.

ФРС і ЄЦБ, обидва ключові центральні банки світу, продемонстрували сильне бажання боротися з інфляцією і оголосили про свій намір ще кілька разів підвищувати процентні ставки та продовжувати скорочувати свої баланси. Хороша ситуація на ринку праці додатково розв'язує руки ФРС щодо підвищення ставок. Потенціал підвищення ставок ЄЦБ стримується очікуванням слабого економічного зростання.

Президент Європейського центрального банку, колишня голова МВФ Крістін Лагард зазначає, що світова економіка не скоро повернеться до тих умов низької інфляції, в яких вона перебувала останні десятиліття. Відзначається початок тривалого періоду високої інфляції, яка частково буде зумовлена деглобалізацією світової економіки та структурним покращенням витрат виробництва.

Як зазначається в статті The New York Times із посиланням на дані Міністерства праці США: «Боротьба зі зростанням інфляції може бути повільним і болісним процесом. Пов'язані з пандемією збої у виробництві та постачанні показали перші ознаки зменшення, але залишаються помітними, зберігаючи дефіцит такі продукти, як автомобілі та вантажівки» [11].

Висновки. Глобальні економічні кризи – це складні явища, що виникають внаслідок складної взаємодії цілого комплексу факторів і характеризуються

структурними економічними зрушеннями та є результатом закономірних об'єктивних процесів глобалізації.

Війна в Україні значно вплинула на зростання інфляції, що змусило країни ЄС шукати альтернативні російським джерелам енергоносіїв і сировини. Водночас криза, пов'язана з війною, є продовженням інфляційного стрибка як реакції на фіскальне стимулювання світової економіки в період локдауну 2020–2021 років і повільного постковідного відновлення.

Боротьба з інфляцією є головним пріоритетом для регуляторів. І поки вони не послаблять свою агресивну політику, фінансові ринки продовжуватимуть падати. Систематизація факторів інфляції дає змогу оцінити значний внесок факторів, що зменшують сукупну пропозицію, особливо криз ланцюга поставок. Нинішня криза та інфляція мають набагато ширше підґрунтя, насамперед, зростання цін на енергоносії та продукти харчування, що змушує очікувати як довгостроковий, так і глобальний ефект.

Література:

1. Івашина О., Івашина С. Ю. Інфляційні процеси в економіці сучасної України. *Економічний простір*. 2018. № 131. С. 76–84.
2. Клименко І. В., Ус І. В. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України. К.: НІСД, 2012. 88 с.
3. Палехова В. Основні чинники ковідної та воєнної інфляції. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-12>.
4. Семенча І. Є., Калашнікова Ю. М. Інфляційні процеси в Україні: проблеми сьогодення та причини виникнення. *Вісник ХДУ Серія Економічні науки*. 2020. № 39. С. 97–101.
5. ECB's Lagarde casts doubt on a return to low inflation environment. U.S. Economy News. (2022). Jun. 30, 2022. Режим доступу: <https://seekingalpha.com/news/3853122-ecbs-lagarde-casts-doubt-on-a-return-to-low-inflation-environment>.
6. Inflation Rate/World. Trading Economics. 2024. <https://tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=world>.
7. Kashyap A. K., Stein J. C. The role of banks in monetary policy: A survey with implications for the European monetary union. *Economic Perspectives-Federal Reserve Bank of Chicago*. 1997. Vol. 21. P. 2–18.
8. Malmendier U., Nagel S. (2016). Learning from inflation experiences. *The Quarterly Journal of Economics*. 2016. Vol. 131(1). P. 53–87.
9. Dornbusch R., Giovannini A. Monetary policy in the open economy. *Handbook of Monetary Economics*. 1990. Vol 2. P. 1231–1303.
10. The Institute of International Finance. URL:<https://www.iif.com/>
11. U.S. Inflation Report Consumer Prices Rose Rapidly in May. (2022). The New York Times. June 10, 2022. <https://www.nytimes.com/live/2022/06/10/business/inflation-cpi-report-may>

References:

1. Ivashina, O. F., Ivashina, S. Yu. (2018). Inflation processes in the economy of modern Ukraine. *Economic space*, no. 131, pp. 76–84. [in Ukrainian].

2. Klymenko, I. V., Us, I. V. (2012). Risks of the European integration project: challenges and opportunities for Ukraine. K.: NISD, 88 p. [in Ukrainian].
3. Palekhova, V. (2022). The main factors of COVID-linked and war-related inflation/ Economy and society, no. 38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-12>. [in Ukrainian].
4. Semench, I. E., Kalashnikova, Yu. M. (2020). Inflation processes in Ukraine: today's problems and causes. *Bulletin of KhSU Economic Sciences Series*, no. 39, pp. 97–101. [in Ukrainian].
5. ECB's Lagarde casts doubt on a return to low inflation environment. U.S. Economy News. (2022). Jun. 30, 2022. URL: <https://seekingalpha.com/news/3853122-ecbs-lagarde-casts-doubt-on-a-return-to-low-inflation-environment>.
6. Inflation Rate/World. Trading Economics. 2024. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=world>.
7. Kashyap, A. K., Stein, J. C. (1997). The role of banks in monetary policy: A survey with implications for the European monetary union. *Economic Perspectives-Federal Reserve Bank of Chicago*, vol. 21, pp. 2–18.
8. Malmendier, U., Nagel, S. (2016). Learning from inflation experiences. *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 131(1), pp. 53–87.
9. Dornbusch, R., Giovannini, A. (1990). Monetary policy in the open economy. *Handbook of Monetary Economics*, vol 2, pp. 1231–1303.
10. The Institute of International Finance [Electronic resource]. <https://www.iif.com/>.
11. U.S. Inflation Report Consumer Prices Rose Rapidly in May. (2022). The New York Times. June 10, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/live/2022/06/10/business/inflation-cpi-report-may>.

Annotation

Sokoliuk S. Iu., Blenda N. O., Chernega I. I., Zharun O. V., Korotieiev M. A., Maidaniuk R. P.

The global world crisis of 2020–2023 and its impact on the activities of business structures

The article is devoted to the study of the period of the greatest crisis and the greatest inflationary growth in the last three decades. Particular attention in the research is given to defining the features of the current crisis, establishing the cause of the emergence and development of inflation, and its impact on the economy of different countries.

Most studies link the current crisis to the COVID-19 pandemic. However, COVID-19 cannot be considered the main cause of the global economic crisis. Rather, COVID-19 has become an accelerator and exacerbated the global financial crisis. The first manifestations of the crisis are noted in February-April 2020 during the fall of the world stock market. In 2022, the situation worsened due to the start of the war in Ukraine and large-scale sanctions against Russia.

The current crisis and inflation has a much broader basis, primarily the rise in energy and food prices. Among the factors intensifying the crisis, negatively affecting business activities, the main focus is on the crisis of supply chains, which determines its long-term effect and global consequences, since their adjustment or the formation of new chains will take a lot of time.

The consequences of the crisis of the 20s of the 21st century are: a significant increase in the number of unemployed, galloping inflation and uncontrolled price growth, production cuts and bankruptcy of a significant number of enterprises, etc. Galloping inflation is a significant threat to the activity of business structures and the cause of economic and social tension in society. The global crisis affected almost all countries, causing significant losses and economic shocks. The peak of the crisis and inflation fell on September-October 2022. And although, by the end of 2022, in almost all countries, inflation data began to decrease slightly, but in most countries (in the world economy), a further decline in economic growth is observed.

Key words: *inflation, crisis, price growth, world economy*

УДК: 658.012

DOI: 10.32782/2415-8240-2024-104-2-391-404

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЧНОГО БІЗНЕС-ПЛАНУ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

А. А. ОСІПОВА, кандидат економічних наук

І. М. НОВАК, доктор економічних наук

А. О. РЕВУЦЬКА, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

Розглянуто значення стратегічного управління та бізнес-планування для стійкості підприємств у умовах воєнного стану. Показано, як економічні обмеження, логістичні перешкоди та регуляторні зміни впливають на бізнес. Результати дослідження підкреслюють необхідність адаптації стратегій та використання інноваційних підходів для забезпечення гнучкості та сталого розвитку підприємств в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *стратегічне управління, бізнес-планування, воєнний стан, управління проєктами, бізнес.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах ринкової економіки, воєнного стану, а також постійних змін у технологіях і споживчих перевагах, підприємства змушені шукати нові шляхи для забезпечення своєї конкурентоспроможності і виживання. Стратегічне управління та ефективне бізнес-планування відіграють ключову роль у визначенні напрямків діяльності компаній, що дозволяє їм адаптуватися та реагувати на швидкі зміни ринкового середовища.

Стратегічне планування набуває особливого значення, оскільки дозволяє підприємствам швидко переорієнтуватися та реалізувати зміни в бізнес-моделях, оптимізувати ресурси та використовувати нові можливості, що з'являються через зміни в економічному та соціальному середовищі. Управління проєктами стає ключовим інструментом в реалізації цих стратегій, оскільки воно допомагає ефективно розподіляти обмежені ресурси, контролювати терміни виконання завдань і забезпечувати досягнення стратегічних цілей навіть у найскладніших